

FONOLOJİK FARKINDALIĞIN DESTEKLENMESİ

Fonolojik farkındalık sözcüğün küçük parçalara bölünmesini içeren çok düzeyli bir beceridir. Fonolojik farkındalık becerisinin gelişmesinde tüm öğeler birbirinin öğrenilmesini kolaylaştırır. Türkçenin kendine özgü dil yapısı düşünüldüğünde fonolojik farkındalık becerisi 4 aşamayı içerir:

- **Sözcük farkındalığı:** Cümlelerin sözcüklerden oluştuğunu fark edebilme
- **Uyak farkındalığı:** 3-6 yaş arasında kazanılan bir beceridir. Fonolojik farkındalık seviyeleri arasında en kolayı uyağın fark edilmesidir. Uyak farkındalığı içerisinde yer alan **görevler**; sözcüklerin uyaklı olabileceğinin farkına varma (dal, sal), uyaklı olanı/olmayanı fark etme (tuz, buz, sal) ve uyak üretebilmedir.
- **Hece farkındalığı:** Bir sözcüğün hecelere ayrılabilceğinin farkına varmadır. Örn; «okul» sözcüğünün «o» ve «kul» şeklinde bölünebileceğini bilmedir. Çocukların heceleme becerileri incelendiğinde;

* sözcüğü oluşturan her hecenin sesli bir harf içermesi ve

* hecelerin sözcük söylenirken yapılan vurgulara göre ayrılması şeklinde 2 **ilke** söz konusudur. Bir sözcükteki heceler ayrılırken, çocukların hece sınırlarını ayırma konusunda yaptıkları bazı hece ayrımları da doğru kabul edilir. Örn; «güzel» sözcüğü «gü-zel» veya «güz-el» olarak ayrılabilir. Bu iki hece ayırma şeklinin de doğru olduğu düşünülür.

- **Ses birimi farkındalığı:** Fonem bir sözcüğün anlamını etkileyen en küçük ses birimidir. Örn; «kol», «yol», «bol» sözcüklerindeki k,y,b sesleri sözcükler arasındaki anlamlı farkları sağladığı için birer ses birimidir. Sesbirimlerin değiştirilmesi ile sözcüklerin anlamı değişebilir.

Verilen sesle ilgili yeni sözcük üretebilme, ilk ses ya da son ses olduğunu ayırt edebilme gibi ses birimi farkındalığı becerileri 60-72 ayda edinilebilir.

3 yaşındaki çocukların yarısı ilk sesi ayırt etmeye başlar.

4 yaşındaki çocukların üçte biri ilk sesi eşleştirme ile ilgili görevleri yapabilir. Okul öncesini bitiren çocukların ilk sesi, eşleştirme görevini yapabilmeleri beklenir.

Fonolojik Farkındalık Eğitimi

❖ Fonolojik farkındalık eğitimi kolay görevlerden zor görevlere doğru ilerlemelidir. Programda genel dinleme etkinliklerine yer verilerek sese dikkat çekilmeli, ardından sözcük içindeki seslere yoğunlaşılmalıdır.

Hecelere ayırma → bilinen 2 heceli bir sözcüğü ayırma (a-yı)

bilinen 3-4 heceli sözcüğü ayırma (ke-le-bek)

bilinmeyen çok heceli sözcükleri ayırma (a-na-to-mi)

Uyak/Kafiye → uyaklı olanı fark etme (sal ve dal uyaklı mı?)

uyaklı olmayanı bulma (hangisi uyaklı değil? Sal-dal-tuz)

uyak üretme (sal ile uyaklı bir sözcük söyle)

Ses birimi/fonem tanıma → tek heceli sözcüklerin ilk seslerini tanıma

tek heceli sözcüklerin son seslerini tanıma

sözcüklerin ortadaki seslerini tanıma

-
- Fonolojik farkındalık eğitimi okul öncesi eğitim planının **günlük bir parçası** haline gelmelidir. Tüm sınıf eğitimi yapılacak durumlarda fonolojik farkındalığın kazandırılması için yapılacak etkinlikler tüm **okul öncesi dönemi boyunca** her gün 15-20 dk sürmelidir. Düzensiz aralıklarla yapılan eğitimler yerine, günlere yayılan etkinlikler daha kalıcı etkiler yaratır.
  - Daha fazla bireysel desteğe ihtiyaç duyan çocuklar için bu süreç her gün küçük grup ya da bireysel etkinliklerle sürdürülmelidir.
  - Planlanan etkinliklerde çocukların gelişimlerine göre değişiklikler yapılabilir.
  - Fonolojik farkındalık eğitimi hem **analiz**, hem de **sentez** etkinliklerini içermelidir. Analitik etkinlikler çocukların bütün sözcük içinde bireysel sesleri ayırt etmelerini gerektirir.

-Taş ile aynı sesle başlayan bir sözcük söyle. Taş sözcüğünün ilk sesi nedir?
Taş sözcüğünü «t» sesi olmadan söylersen hangi sözcük kalır? (Analiz)

- t/a/ş sesleri hangi sözcüğe ait? (Sentez)

-
- ▶ Fonolojik farkındalığın asıl amaçlarından biri, sözcüklerin içindeki bireysel seslerin fark edilmesine yardım etmek olduğu için, eğitimi verenlerin her bir bireysel sesi **doğru telaffuz** ederek **yavaş ve dikkatli** konuşması önemlidir.
  - ▶ Fonolojik farkındalık eğitimi hem öğrenenler, hem de öğretmenler açısından **eğlenceli** hale getirilmelidir. **Oyun** çocuklar için ilgi çekici olacağından öğrenmeyi kolaylaştırır.
  - ▶ Planlamada programda yer alan Türkçe, sanat, drama, fen, matematik, oyun, okuma-yazmaya hazırlık gibi **tüm etkinlikler**den yararlanılabilir.
  - ▶ Tüm eğitim ortamı ve öğrenme merkezleri amaca yönelik olarak düzenlenebilir. Çocukların etkinliklere katılımı, ilginin devamı, anlaşılabilirlik ve davranışların kalıcı olabilmesi için uygun materyallerin seçilmesi ya da hazırlanması önemlidir.

Etkinlik Örnekleri

► Ses Birimi Farkındalığı

Hangisi Farklı?

Etkinlik Türü/Yöntemi: Okuma-Yazmaya Hazırlık etkinliği/küçük grup etkinliği/grup tartışması

Ses Birimi Farkındalığı Görevi: İlk sesi ayırt etme (farklı sesle başlayan sözcüğü bulma)

Kazanım ve Göstergeler:

Dil Gelişimi

Kazanım 7. Dinlediklerinin/izlediklerinin anlamını kavrar.

Göstergeleri: Sözel yönergeleri yerine getirir. Dinlediklerini/izlediklerini açıklar.

Kazanım 9. Ses bilgisi farkındalığı gösterir.

Göstergeleri: Sözcüklerin başlangıç seslerini söyler.

Bilişsel Gelişim

Kazanım 1: Nesne/durum/olaya dikkatini verir.

Göstergeleri: Dikkat edilmesi gereken nesne/durum/olaya odaklanır.
Dikkatini çeken nesne/durum/olayı ayrıntılarıyla açıklar.

Materyaller: Resimli sözcük kartları, kukla, harf kartları

K: kedi, köpek, kitap, makas

M: mantar, motor, mıknatıs, fırça

L: lahana, limon, lale, diş

T: tren, timsah, tavşan, ütü

B: balık, bardak, balon, çilek

D: deve, davul, dinozor, sincap

Öğrenme Süreci:

- Oyundan önce kartlar hazırlanır. Kartların üzerinde üçü aynı sesle başlayan, biri farklı bir sesle başlayan resimler vardır.
- Çocuklar dörderli gruplara ayrılır.
- Uygulayıcı her bir kart grubunu ilgili gruplara dağıtır. Her masanın seçilen ses için farklı olanı bulacağı bir alıştıırma zarfı vardır. Örn; ilk masa k,l,m,n seslerine ilişkin bir alıştıırma yapacaksa her bir ses için ayrı bir zarf oluşturulur. Bu zarfın içine o sesle başlayan 3 sözcük ve 1 tane farklı sesle başlayan bir sözcük (resim) yerleştirilir.
- Çocuklara resimlerdeki nesnelere birinin farklı sesle başladığı ve o resmi bulması istenir.
- Çocuklar her bir zarfı sırayla açarak farklı sesle başlayan sözcükleri ayırırlar.
- Her grup kendi çalışmasını yaptıktan sonra dönüşümlü olarak kartlar değiştirilerek, diğer seslerle ilgili çalışmaları da yapmaları sağlanır.

Değerlendirme: Çember şeklinde oturulurken öğretmen elindeki fil kuklasını gösterir. Filler hakkında sohbet edilir. Filin hangi sesle başladığı sorulur. Sonra çocuklara sınıfta bulunan nesnelere aynı sesle başlayanları söylemeleri istenir. Nesnelere bulunduktan sonra ne oldukları, hangi sesle başladıkları konuşulur. Çocuklar fil kuklası ile aynı sesle başlayan nesnelere bulup eşleştirerek oyun kurarlar. Nesnelere canlandırabilirler. En son çocuklarla ne hissettikleri hakkında konuşulur.

► Hece Farkındalığı

Sihirli Heceler

Etkinlik Türü/Yöntemi: Türkçe dil etkinliği/büyük grup etkinliği/soru-cevap/eğitsel oyun

Hece Farkındalığı Görevi: Hece atma

Kazanım ve Göstergeler:

Dil Gelişimi

Kazanım 9. Sesbilgisi farkındalığı gösterir.

Göstergeleri (Yeni): Söylenen sözcüğü hecelerine ayırır. Heceleri birleştirerek oluşan sözcüğü söyler. Söylenen sözcüğün hecelerinin yerini değiştirir. Söylenen sözcükte istenen heceyi atarak kalanı söyler.

Kazanım 5. Dili iletişim amacıyla kullanır.

Göstergeleri: Sohbeta katılır. Konuşmak için sırasını bekler. Duygu, düşünce ve hayallerini söyler.

Sosyal-Duygusal Gelişim

Kazanım 15. Kendine güvenir.

Göstergeler: Grup önünde kendini ifade eder. Gerektiği durumlarda farklı görüşlerini söyler.

Materyaller: Tef, resimli sözcük kartları: gözlük-sözlük, tuzluk-mumluk, çamur-hamur, tabak-kabak, ekmek-yemek.

Öğrenme Süreci:

- Çocuklarla «benim bir atım var» şarkısıyla çember şeklinde oturulur.
- Tef çalınır. Bu esnada çocuklara top verilir. Tef çaldığı sürece top elden ele geçer. Tef durduğunda top kimin elinde kalırsa o çocuk resim kartlarından birini seçer. Seçilen kartta gördüğü nesnenin ne olduğu ile ilgili konuşulur.
- Çocuktan seçtiği resimdeki sözcüğü hecelemesi istenir. Sonra o sözcüğü ilk hecesi olmadan söylemesi istenir.
- Örn; şimdi «gözlük» de. Şimdi bunu parçalarına ayır. Şimdi «lük» olmadan söyle.
- Şimdi de gözlük sözcüğünü «göz» olmadan söyle.
- Şimdi gözlük sözcüğünü «göz» yerine «söz» diyerek söyle.
- Şimdi gözlük sözcüğünü «lük» yerine «cü» ekleyerek söyle.

Başlangıçta sınıfça 2 örnek yapılır. Sonra çocuklara bireysel sorulur.

Değerlendirme: Çocuklara yine tef ve top verilir. Önce sırası gelen çocuk ismini heceleyerek söyler. Sonra hep birlikte ismin ilk hecesi söylenir. Söylenen heceyi atarak kalanını tekrar etmeleri istenir.

► Uyak Farkındalığı

Uyak Kutusu

Etkinlik Türü/Yöntemi: Oyun etkinliği/küçük grup etkinliği/soru-cevap/grup tartışması

Uyak Farkındalığı Görevi: Uyağı olanı/olmayanı fark edebilme

Kazanım ve Göstergeler:

Dil Gelişimi

Kazanım 1. Sesleri ayırt eder.

Göstergeleri: Sesin özelliğini söyler. Sesler arasındaki benzerlik/farklılıkları söyler.

Kazanım 9. Sesbilgisi farkındalığı gösterir.

Göstergeleri: Şiir, öykü ve tekerlemedeki uyağı söyler.

Bilişsel Gelişim

Kazanım 8: Nesne ve varlıkların özelliklerini karşılaştırır.

Göstergeleri: Nesne/varlıkların sesini ayırt eder, karşılaştırır.

Sosyal-Duygusal Gelişim

Kazanım 3: Kendini yaratıcı yollarla ifade eder.

Göstergeleri: duygu, düşünce ve hayallerini özgün yollarla ifade eder.
Nesneleri alışılmışın dışında kullanır.

Materyaller: resim kartları (zil pil fil, sal dal bal, tuz buz muz, taş kaş baş, kar nar zar, üçgen beşgen altıgen)

Öğrenme Süreci:

- Çocuklardan birlikte güneş oluşturmaları istenir. Sonra 1,2,3 diyerek çocuklar 3 gruba ayrılır.
- Her bir gruba 4 kart verilir. 4 karttan üçünün uyaklı, birinin uyaksız olmasına dikkat edilir.
- Gruplar birbirine yakın daire formunda otururlar.
- Öğretmen müziği açınca herkes kartlarını yanındakine verir ve böylece müzik boyunca kartlar elden ele dolaşır.

-
- Her an her çocukta bir kart olmasına dikkat edilir.
  - Müzik durduğunda çocuklar kartları yere bırakarak kartların yüzünü açarlar.
  - Her grup kendi grubu içinde kartların söylenişleri benzer mi, değil mi diye inceler.
  - Öğretmen 3e kadar sayar ve grup içinden herhangi bir çocuğun söylenişi benzer olmayan (uyaklı olmayan) sözcüğü (kartı) havaya kaldırmasını ister.

Değerlendirme: Çocuklardan kartlarda bulunan bir nesneyi canlandırmaları istenir. Her bir çocuğa canlandığı nesnenin ne olduğu sorulurken, uyaklı olan sözcüğü de söylemesi istenir. Çocuk cevap veremezse sınıftaki diğer çocukların katılımı ile konuşulur.

► Sözcük Farkındalığı

Boyalı Taşlar

Etkinlik Türü/Yöntemi: Sanat-müzik bütünleştirilmiş etkinlik/büyük grup etkinliği/soru-cevap/beyin fırtınası/hikayeleştirme

Sözcük Farkındalığı Görevi: Cümleleri sözcüklere ayırma

Kazanım ve Göstergeler:

Dil Gelişimi

Kazanım 9. Ses bilgisi farkındalığı gösterir.

Göstergeleri (Yeni): Cümlelerin sözcüklerden oluştuğunu söyler. Verilen cümleyi sözcüklerine ayırır. Söylenen cümlenin kaç sözcükten oluştuğunu sayar.

Kazanım 8. Dinlediklerini/izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder.

Göstergeleri: Dinledikleri/izledikleri ile ilgili sorulara cevap verir.

Dinledikleri/izlediklerini başkalarına anlatır. Dinledikleri/izlediklerini müzik yoluyla sergiler.

Bilişsel Gelişim

Kazanım 1: Nesne/durum/olaya dikkatini verir.

Göstergeleri: Dikkat edilmesi gereken nesne/durum/olaya odaklanır.

Dikkatini çeken nesne/durum/olaya yönelik sorular sorar.

Dikkatini çeken nesne/durum/olayı ayrıntılarıyla açıklar.

Motor Gelişim

Kazanım 4: Küçük kas kullanımı gerektiren hareketleri yapar.

Göstergeleri: Nesneleri toplar. Nesneleri yeni şekiller oluşturacak biçimde bir araya getirir. Değişik malzemeler kullanarak resim yapar.

Kazanım 5: Müzik ve ritim eşliğinde hareket eder.

Göstergeleri: Bedenini kullanarak ritim çalışması yapar. Nesneleri kullanarak ritim çalışması yapar. Vurmalı çalgıları kullanarak ritim çalışması yapar.

Sosyal-Duygusal Gelişim

Kazanım 3: Kendini yaratıcı yollarla ifade eder.

Göstergeleri: Duygu, düşünce ve hayallerini özgün yollarla ifade eder.

Nesneleri alışılmışın dışında kullanır. Özgün özellikler taşıyan ürünler oluşturur.

Materyaller: Çeşitli taşlar, sulu boya, cümle kartları, ritim aletleri

Öğrenme Süreci:

- Çocuklarla birlikte sepetler alınarak bahçeye çıkılır. Her çocuk istediği taşı toplayarak sepete koyar. Sınıfa gelince taşların şekilleri ve neye benzedikleri konusunda konuşulur. Çocukların taşlar hakkında merak ettikleri konularda soru sormalarına fırsat verilir.
- Her çocuk topladığı taşları istediği gibi boyar. Boyama çalışmasının ardından taşlarla ilgili yaptıkları figürler hakkında konuşulur. Öğretmen her çocuğun söylediği cümleleri not alır. Bu cümleleri uygun biçimde sıralayarak dizeler oluşturulur. Artık şarkının sözleri hazırdır. Öğretmen şarkının sözlerini oluşturan cümleleri büyük kartlara yazarak duvara asar. Çocuklara hangi cümlelerin daha uzun olduğu sorulur. Öğretmen her cümledeki her sözcüğü okuduğunda çocuklar davullara bir kez vururlar. Böylece birlikte cümlelerin uzun veya diğerlerinden daha kısa olduğu denemelerle keşfederler. Her cümlede var olan sözcük sayısı kadar davula vurularak ritim yapılır.

-
- Bu çalışmanın ardından oluşturulan şarkı sözlerine çocuklarla birlikte denemeler yapılarak ritim bulunur. Çocuklar ritim çalışmasına bedenlerini ra da ritim aletlerini kullanarak katılırlar.

Değerlendirme: her çocuğun boyadığı taşlar ortaya konularak etrafında toplanılır. Taşların tümü birleştirilerek istedikleri figürü oluştururlar. Sonra oluşturulan kompozisyon hakkında konuşulur. Her ocuęun söylediği cümlelere dikkat edilir. Boyanmayan diğer taşlarla da benzer çalışma yapılır.

Kaynaklar

- Pabuçcu, N.&Diñç, B. 2019. Okul Öncesi Eğitimde Bir Erken Okuryazarlık Becerisi. Fonolojik Farkındalık. Kuramdan Etkinlik Uygulamalarına. Genişletilmiş 2. baskı. Anı Yayıncılık; Ankara.